Ålands demilitarisering och neutralisering mot bakgrund av de nya europeiska utmaningarna

utrikesministeriet • europainformationen

Europakunskap 2010

PDF ISBN 978-951-724-935-5

© Utrikesministeriet, Europainformationen

Layout Mika Launis

PDF ISBN 978-951-724-935-5

Förord

Lissabonfördraget om ändring av EU:s grundfördrag trädde i kraft den 1 december 2009 efter att alla EU:s medlemsländer godkänt fördraget. Genom Lissabonfördraget effektiveras den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken. Man strävar bland annat efter en allt starkare enighet och nya förfaranden inom EU:s utrikespolitik. I och med Lissabonfördraget får EU en ny avdelning för yttre åtgärder. Fördraget medför också andra viktiga instrument för att fördjupa den gemensamma säkerhets- och försvarspolitiken. Både EU och Finland som medlemsstat vill påverka i en värld som blir allt mer multipolär.

Även Ålands lagting gav i enlighet med självstyrelselagen sitt bifall till Lissabonfördragets ikraftträdandeförfattning. Ålands självstyrelse och den åländska demilitariseringen och neutraliseringen vilar på en stadig folkrättslig grund. Ålandsfrågan löstes av nationernas förbund år 1921 och Ålands position som neutraliserat och demilitariserat område bygger på Ålandsservitutet från 1856, Ålandskonventionen från 1921 och har bekräftats i ett bilateralt fördrag mellan Finland och Sovjetunionen 1940 och i fredsfördraget i Paris 1947. Ålands folkrättsliga position fick också stöd genom att frågan togs upp i Finlands förhandlingar om EU-medlemskap. Även tilläggsprotokollet om Åland som fogades till Finlands anslutningsfördrag refererar till Ålands särställning enligt folkrätten.

Den gemensamma europeiska säkerhetspolitiken utvecklas och leder också för Ålands del till nya frågor och överväganden; hur står sig Ålandskonventionen i Östersjön och i Europa i det fördjupade samarbetet? Fungerar de skyddsmekanismer som Ålandslösningen innebär så att den även i fortsättningen kan tjäna som exempel på stabil konfliktlösning som den gjorde för 90 år sedan?

Utrikesministeriet och Ålands landskapsregering har tillsammans arrangerat en serie seminarier som belyst olika aspekter på Ålandsexemplet, senast hölls ett demilitariseringsseminarium i Mariehamn 2005.

Vid utrikesminister Alexander Stubbs möte med Kontaktgruppen mellan utrikesministeriet och Ålands landskapsregering i oktober 2009 föddes idén om ett uppföljningsseminarium till demilitariseringsseminariet 2005. Detta seminarium förverkligas idag och behandlar Ålands status utgående från Lissabonfördraget och dess säkerhets- och försvarspolitiska verkningar.

Mariehamn den 7 september 2010

Seminariets moderatorer

Viveka Eriksson
Lantråd
Ålands landskapsregering

Päivi Kaukoranta
Rättschef
Utrikesministeriet

Seminarium

Ålands demilitarisering och neutralisering mot bakgrund av de nya europeiska utmaningarna

Arrangörer: Ålands landskapsregering och Utrikesministeriet, Kontaktgruppen mellan utrikesministeriet och Ålands landskapsregering

Tidpunkt: 7.9.2010 kl. 13.30–15.15

Key-speaker: Utrikesminister **Alexander Stubb**

Moderator: Lantrådet **Viveka Eriksson**, Ålands landskapsregering och rättschef Päivi Kaukoranta, Utrikesministeriet/rättstjänsten.

Anföranden:

Anders Gardberg, Brigadkommendör, Nylands Brigad
Teija Tiilikainen, Direktör, Utrikespolitiska institutet i Finland

I panelen:

Susanne Eriksson, lagtingsdirektör Ålands lagting
Elisabeth Nauclér, riksdagsledamot
Sia Spiliopoulou Åkermark, direktör, Ålands fredsinstitut

13.30 Välkomstord och Ålands lagtings hälsning, talman **Roger Nordlund**, Ålands lagting

13.35 Nya utmaningar för vårt gemensamma Europa efter Lissabonfördraget, utrikesminister **Alexander Stubb**

13.55 Framtida riktlinjer och utmaningar för europeiskt försvarssamarbete och atlantiskt samarbete efter Lissabonfördraget, **Teija Tiilikainen**

14.15 Ålands demilitarisering och neutralisering i förhållande till det europeiska och nordiska försvarssamarbetet, **Anders Gardberg**

14.35 Panelkommentarer, **S. Eriksson**, **E. Nauclér**, **S. Spiliopoulou Åkermark**

14.55 Publikfrågor och kommentarer

15.10 Seminariet avslutas.

Från kl. 13.00 bjuder Europainformationen på Åland på kaffe i lagtingets aula.

Nya utmaningar för vårt gemensamma Europa efter Lissabonfördraget

UTRIKESMINISTER ALEXANDER STUBB

Ärade åhörare,

För det första vill jag tacka våra värdar för att vi fått möjlighet att hålla detta seminarium här idag i samarbete mellan utrikesministeriet och landskapsregeringen. Det goda samarbetet mellan utrikesministeriet och landskapsregeringen bottnar bland annat i kontaktgruppens verksamhet. Kontaktgruppen bildades 1998 och har mötts regelbundet sedan dess. Kontaktgruppen har tillsatts i syfte att utveckla och öka Ålandsexemplets användning i internationella sammanhang samt i syfte att också på annat sätt öka informationen om samt kontakterna till Åland.

Jag fick själv möjligheten att träffa kontaktgruppen för ett år sedan i Helsingfors. Då lanserades även idén om ett uppföljningsseminarium till seminariet 2005 som behandlade demilitariseringen och neutraliseringen i dagsläget. Detta seminarium har även en tyngdpunkt i Lissabonfördraget och speciellt dess säkerhets- och försvarspolitiska verkningar. Som ni vet trädde fördraget i kraft 1 december 2009
efter att alla EU:s medlemsländer godkänt fördraget.

I mitt tal kommer jag att först tala om mina tankar om förändringarna i världspolitiken. För det andra kommer jag att tala om Lissabonfördraget och speciellt dess säkerhets- och försvarspolitiska verkningar. Slutligen kommer jag att tala om Ålands status och Lissabonfördraget. Tanken är att gå från det globala perspektivet, via EU, till Åland - där vi är samlade idag.

För ett par veckor sedan talade jag till Finlands ambassadörer vid vårt årliga möte. I mitt tal om sk. dignified foreign policy – värdig utrikespolitik tog jag upp några centrala punkter som jag tycker är mycket aktuella i vår utrikespolitik.

För det första ser vi att förändringen i de internationella strukturerna fortsätter och fördjupas. Både EU och Finland som medlemsstat vill påverka i en värld som blir allt mer multipolär. EU:s utrikespolitik behöver starkare enighet och nya förfaranden.

Den globala finanskrisen har haft en betydande inverkan på världspolitiken. Den ledde till utvecklingar som inte nödvändigtvis gör Finlands situation lättare i den nya G-världen. Fastän man i Europa redan har nått ett visst uppsving efter den ekonomiska recessionen så har tillväxten varit regionalt sett ojämn. Samtidigt med återhämtningen av ekonomin kämpar regeringarna med växande problem som klimatförändring, energi- och råvarofrågor osv.

Tillväxten i ekonomin har börjat, men har ekonomin en tillräcklig hållbarhet? Min tes är att EU:s och medlemsländernas tillväxt och framgång kommer att hända genom den globala utvecklingen. Vi måste ha en förmåga att påverka globala problem och riktningen för den globala utvecklingen.

För det andra tog jag upp de mänskliga rättigheterna ur en synpunkt som vi måste ta i beaktande då vi utvärderar hur Finland och EU bäst skulle få fram sitt budskap i länder där man inte delar vår syn på mänskliga rättigheter. Att främja demokrati och mänskliga rättigheter är en av de huvudsakliga målsättningarna inom EU:s utrikespolitik. Detta understryks ständigt i våra ställningstaganden. Denna politik bottnar sig i EU:s djupaste väsen; som gemenskap för stater som representerar folkstyre, liberalism och marknadsekonomi.

Ändå finns det motstridigheter i unionens och medlemsstaternas politik. Otrevliga frågor externaliseras ofta till EU-nivå, till exempel i dialoger på unionsnivå samt i unionens internationella avtal.

Om vi vill att andra skall följa vårt exempel måste vi själva först på ett genuint sätt visa att vi själva lever i enlighet med våra standarder samt att de mänskliga rättigheterna är en del av medborgarnas välfärd och ekonomins konkurrenskraft. För det andra behöver EU:s människorättspolitik en starkare enhetlighet bland alla de olika aktörerna. En trovärdig enhetlighet kan enbart uppnås när de intressen och värden som styr vår politik kan fogas samman så att alla kan stå bakom den gemensamma linjen.

Jag tror starkt på att i och med att vi är redo för en uppriktig dialog på ett realistiskt sätt med tredje länder får vi fram vårt budskap och våra värderingar. Vi kan inte diktera våra lösningar för andra länder utan vi måste förstå och lyssna på andras synsätt. I stället för monologi måste vi föra dialog. Vår utrikespolitik kan vara effektiv endast om den baserar sig på ömsesidig förståelse. På detta syftar jag med begreppet ”dignified foreign policy” – en värdig utrikespolitik.

Min tredje punkt rörde utvecklingen av EU:s utrikesförvaltning. Lissabonfördraget inför ny dynamik i EU:s utveckling och effektiverar den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken. I och med Lissabonfördraget får EU en ny avdelning för yttre åtgärder som Finland ger sitt fulla stöd till. Samtidigt är det viktigt att EU:s utrikesförvaltning satsar på ett mera strategiskt tänkande och definierar sina målsättningar tydligare.

EU måste effektivare än tidigare koncentrera sin energi på att förverkliga dessa målsättningar. I och med Lissabonfördraget måste de övriga medlemsländerna ge plats för nya aktörer. Genom det smidiga samarbetet mellan Europeiska rådets permanenta ordförande och kommissionens ordförande samt EU:s höga representant för utrikes frågor och säkerhetspolitik förstärks EU:s roll i den globala världen.

Lissabonfördraget ger bättre förutsättningar att förstärka EU:s roll som en global aktör. EU är nu mera koncist och har betydande resurser till sitt förfogande. EU ses också ofta som en sk ”honest broker” ute i världen och det är all skäl att upprätthålla och förstärka detta brand (varumärke?). EU:s effektiva utrikespolitik är långt beroende av samarbetet inom det s.k. strategiska partnerskapet.

Vid Europeiska rådets möte den 16.9 diskuterar man hur EU borde utveckla relationerna med sina strategiska partners, i synnerhet med Kina och Indien. Senare ska vi likaså ta upp USA, Ryssland, Brasilien med flera. Alla dessa är också G-20 länder och därför måste EU:s verksamhet och influens inom G-20 ses som ett steg i denna utveckling.

Lissabonfördraget ska förverkligas effektivt och övergångsperioden bör vara så kort som möjligt. Det är viktigt att Finland visar både sina egna

medborgare och den övriga världen att processen skall gå målmedvetet framåt.

För Finland är det viktigt att man i allt högre grad satsar på utvecklandet av en gemensam säkerhets- och försvarspolitik. De senaste 10 åren har EU nått framgångar i krishanteringen men det behövs ett ännu större engagemang från medlemsstaternas sida. Finland betonar, i linje med vår egen övergripande krishanteringsstrategi, vikten av att koordinera den militära och civila krishanteringen, utvecklingssamarbetet och den humanitära hjälpen för att nå hållbara resultat.

Finland strävar också efter att målmedvetet förstärka kvinnornas ställning inom krishanteringen och ger sitt starka stöd till verkställandet av resolutionen 1325, ”Kvinnor, fred, säkerhet”, som fyller 10 år i år.

Lissabonfördraget förstärker EU:s förutsättningar att svara på de ökade utmaningarna inom krishanteringen. Nya strukturer skapas inom EU:s utrikesförvaltning för att effektivera koordineringen. Finland betonar behovet av att utveckla EU:s beredskap att planera och genomföra krishanteringsinsatser, och inte minst att öka den gemensamma finansieringen för att täcka kostnaderna för militära insatser: att kunna satsa pengar där det är politiskt viktigt.

Fördraget medför också andra viktiga instrument för att fördjupa den gemensamma säkerhets- och försvarspolitiken. Den såkallade biståndsskyldigheten innebär att medlemsstaterna är skyldiga att med alla till buds stående medel bistå en annan medlemsstat som utsatts för väpnat angrepp. Biståndsskyldigheten genererar dock inte unionen några nya befogenheter. Finland ska vara berett att både ge och ta emot bistånd.

En viktig del av den gemensamma säkerhets- och försvarspolitiken är det så kallade resursarbetet, dvs utvecklandet av både den kvantitativa och den kvalitativa kapaciteten som finns till EU:s förfogande. Ett bestående strukturerat samarbete, som ingår i Lissabonfördraget, ska uppmuntra medlemsstaterna i kapacitetutvecklingen.

Även om det ännu är öppet hur samarbetet ska utformas, kan detta leda till en ny typ av fördjupat samarbete som bara omfattar ett begränsat antal medlemsstater - ett konkret exempel på flexibel integration. För Finland är det viktigt att deltagandet är öppet för alla medlemsländer som uppfyller kriterierna.

Solidaritetsklausulen som ingår i fördraget om EU:s funktionssätt ger unionen en rättslig grund för verksamheten och förpliktar medlemsstaterna att lämna bistånd till varandra vid terroristattacker och naturkatastrofer. Tonvikten i solidaritetsklausulen ligger på annan än militär verksamhet och medlemsstaterna har rörelsefrihet i synnerhet när det är fråga om användning av militära medel.

Som vi alla vet är Ålands status folkrättsligt reglerat på basen av Nationernas Förbunds råds beslut om Åland (september 1921) genom konventionen angående ålandsöarnas icke-befästande och neutralisering (oktober 1921) samt genom fördraget mellan Finland och Sovjetunionen angående ålandsöarna (oktober 1940, sattes i kraft på nytt i april 1948). Dessa konventioner är fortsättningsvis i kraft. Ålands status är alltså väl etablerad både i folkrätten och i Finlands lagstiftning.

Ålands status inom Europeiska unionen regleras i ett speciellt ålandsprotokoll som fogades till Finlands anslutningsfördrag till EU. Finlands

anslutningsfördrag och därmed också Ålandsprotokollet är i kraft även efter Lissabonfördragets ikraftträdande och bestämmelserna i dem tillämpas alltså också i fortsättningen. Genom Lissabonfördraget ändras inte Ålandsprotokollets ställning i unionens rättsordning (bibehålls på primärrättslig nivå) eller Finlands interna rättssystem. Även hänvisningen till Åland i grundfördragen bibehålls.

Inte heller unionens status som juridisk person som skrivits in i Lissabonfördraget har i sig återverkan på undantagen för Åland. Utrikesministeriet presenterade 2008 en utredning om Ålands särställning och unionens status som juridisk person. Redan innan Lissabonfördraget anses unionens juridiska personlighet ha utvecklats i praktiken, i synnerhet genom de internationella fördrag som unionen har ingått i eget namn. Ålandsprotokollet eller hänvisningen till Ålandsprotokollet i grundfördragen kan inte ändras med de nya förenklade ändringsförfarandena som skrivits in i Lissabonfördraget.

Det är viktigt att notera att de ändringarna i bestämmelserna om den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken som tillkommit genom Lissabonfördraget inte påverkar Ålands folkrättsliga ställning. Detta har också noterats i Finlands säkerhets- och försvarspolitiska redogörelse från år 2009, i vilken det konstateras att Ålands demilitaliserade och neutraliserade status består oförändrad oberoende av att Finland intensifierar sitt militära samarbete inom EU och i internationella organisationer.

Vid behandling av Lissabonfördraget konstaterade lagtinget att EUs medlemsländer på ett lämpligt sätt bör uppmärksammas om Ålands demilitariserade och neutraliserade status. På Finlands begäran antecknades i detta syfte i COREPER:s (EU-ländernas ambassadörer sammanträder varje vecka i kommittén för de ständiga representanterna) mötesprotokoll i november 2009 en text gällande Åland, genom vilket man vill uppmärksamma de övriga EU länderna på nämnda faktum.

Man påminde om att Ålands demilitaliserade och neutraliserade status etablerades genom 1921-års konvention och att Ålandsprotokollets ingress hänvisar till den speciella status som Åland har enligt folkrätten. Vidare påmindes det om att Lissabonfördraget ändrar vissa bestämmelser rörande den gemensamma säkerhets- och försvarspolitiken. Det konstaterades att Lissabonfördragets ikraftträdande inte kommer att påverka tillämpligheten av 1921 års konvention om demilitariseringen och neutraliseringen och även Ålandsprotokollet kommer fortsättningsvis att vara i kraft.

Slutligen uppmärksammades medlemsländerna på att Ålands lagting gett sitt bifall till den nationella implementeringen av Lissabonfördraget på Åland till den del fördraget faller inom landskapets behörighet.

I enlighet med statsrådets principbeslut om att förbättra Ålands särställning i EU ärenden (2009) har utrikesministeriet vidtagit även några andra åtgärder. Utrikesministeriet har t.ex. uppdaterat fördragshandboken, inkl. kapitlet om Åland och internationella avtal. Utrikesministeriets representanter har också medverkat vid en ändring av självstyrelselagen för att förbättra Ålands ställning vid EG-domstolen och i s.k. fördragsbrottsärenden (2009).

Jag vill sammanfatta mitt tal i tre punkter:

EU och Finland som medlemsstat vill påverka i en värld som blir allt mer

multipolär. EU:s utrikespolitik behöver starkare enighet och nya förfaranden som bygger på ömsesidig respekt. Vår politik kan endast vara effektiv och leda till resultat om den omfattar växelverkan och strävan efter att förstå varandra.

Lissabonfördraget inför ny dynamik i EU:s utveckling och effektiverar den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken. Finland ger sitt fulla stöd till EU:s nya utrikesförvaltning.

Ålands demilitariserade och neutraliserade status består oförändrad oberoende av att Finland intensifierar sitt militära samarbete inom EU och i internationella organisationer. Lissabonfördraget påverkar inte tillämpligheten av 1921 års konvention om demilitariseringen och neutraliseringen och även Ålandsprotokollet inom EU är fortsättningsvis i kraft.

Ålands demilitarisering och neutralisering i förhållande till det europeiska och nordiska försvarssamarbetet

KOMMODOR ANDERS GARDBERG

ÅLANDS DEMILITARISERING OCH NEUTRALISERING I FÖRHÅLLANDE TILL DET EUROPEISKA OCH NORDISKA FÖRSVARSSAMARBETET

Kommodor Anders Gardberg
Nylands Brigad

Sluta trakassera Åland!

På tisdagen kommenterade i en radiointervju vicetalman Roger Jansson och chefredaktör Keijo Korhonen bland annat den senares förslag om att låta Sverige sköta försvaret av Åland i händelse av kris, varmed förmodligen avses krig.

Yles reporter hänvisade till den så kallade Gardberg-utredningen från 1992, stort uppslagen i samma dags nummer av den finska tidningen Iltalehti. Utredningen handlar om Ålands militärstrategiska betydelse.

Yles radioreporter gav igen ett belysande exempel på den spydighet man på rikshåll ofta retar upp ålänningar med: "har ni inte läst dagens Iltalehti på Åland? Hur kan ni då veta något".

Ledaren

Anefter som förhandlingarna om ett finlandskt medlemskap i EG/EU fortskrider, blir Ålands demilitariserade och neutraliserade status allt mer intressant för allt fler personer i och utanför Europa-arbetet.

Det var militärerna som började. Vem minns inte kommendör **Sakari Visa** som ville plantera in ett militärt försvarstänkande på Åland, och diskutera en åländsk värnplikt.

Försvarsminister **Elisabeth Rehn** tog avstånd från Visas tankar och sade nej till depåer och värnplikt för Åland. Hon hade dock förståelse för den nya militärpolitiska situationen i Östersjön.

Strunt-orat, var lantrådet **Rag-**

ordning på. De har redan vid många tillfällen visat sig modiga när det gällt att ge sig på lilla Åland.

Bevapnade till tänderna med okunskap, avundsjuka och yviga formuleringar har Ålandsätare som **Aittoniemi, Jurva** och **Vistbacka** gjort sig breda i spalterna och i etern. Nu och då har höga militärer gästspelat i doa-kören mot Ålands status och insändarrabatterna har blommat med utfall mot ålänningarna "och deras privilegier". Nu kliver presidentkandidaterna **Raimo Ilaskivi** och Keijo Korhonen upp på anti-Åland-scenen.

Inte bra. Kliv ned igen.

Vi kan avfärda de tidiga misstankarna vi hade när de galonerade herrarna pratade strategi, med att det bara var budgetfrierier. Det är nog allvarligare än så. Det kan rentav vara satt i system.

Demilitariseringen är värd att stärkas, sade för bara några månader sedan folkrättsexperten **Ove Bring** vid UD i Stockholm, medan hans kollega vid UM i Helsingfors, **Tom Grönberg** kunde tänka sig "viss militär aktivitet" på Åland.

Bring visste vad han talade om.

Ett exempel på kvalitén i major **Anders Gardbergs** igen aktuella utredning kan vara på sin plats. Ur avsnittet för militära aktiviteter på Åland 1986-1991:

"Den livliga debatten, speciellt i massmedia har ofta underblåsts av att ortens tidningar "Åland" och "Nya Åland" konkurrerar med varandra. Frågor om Ålands demilitariserade status och eventuella brott mot den slås därför ofta upp stort, vilket har lett till att frågorna ofta ställts på sin spets".

Utredare **Gardberg** tror också att debatterna beror på en rädsla från åländskt håll att förfinskas.

Man hänar.

Åland – en säkerhetsrisk. *I bakvattnet efter chefredaktör Keijo Korhonens famösa förslag till en ny Ålandsplan, kommer major Anders Gardbergs utredning som innehåller detaljerade instruktioner om hur Åland lämpligen kan ockuperas,*

Ålandskonventionerna

- 1921 års konventions signatärmakter alla EU-medlemmar
  - D,DK,EE,UK,FR,IT, LT,PL,SE
- 1940 års fördrag
  - RUS

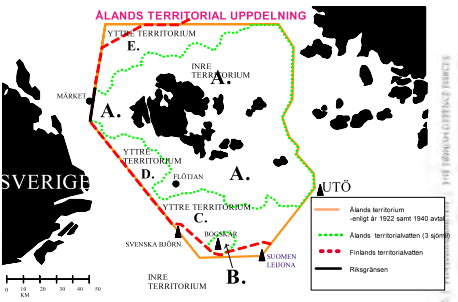

”Ålandsöarna” = öar, holmar och skär inom linjen + 3 sjömil

Konventionernas innebörd:

Skyldigheter att försvara öarna och dess neutralitet

- Ifall zonens neutralitet skulle bringas i fara, antingen genom angrepp mot öarna eller genom ögruppen mot Finland:
  - Finland **skall** vidtaga nödiga åtgärder för att uppehålla eller tillbakavisa angriparen tills det att fördragsparterna ingripit
- 1940 års fördrag: förbud att upplåta öarna till tredje makt
  - Innebär i praktiken en skyldighet att försvara öarna mot tredje makt

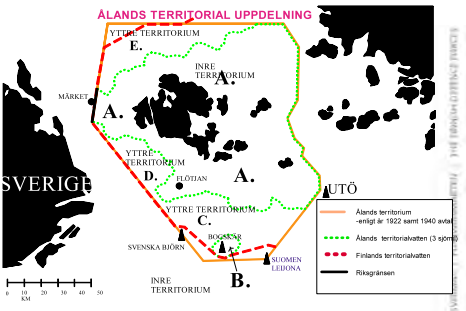

Försvaret av Åland

- Huvudansvaret på Marinen
  - Armén och flygvapnet understöder
- Betoningen på ett rörligt försvar
  - Dagens utveckling stöder försvaret av Åland
  - Behovet av fasta installationer minskat
- Demilitariseringens utmaning
  - Beredskap att vara först

SWEFIN ATU 2001-

- Kustjägarsamarbete Amfibieregemente 1- Nylands Brigad
  - NylBr och Amf 1 ”Mer lika än olika – där vi är olika kompletterar vi varandra”
  - Årliga övningar sedan 2001
    - 2009 i Korpo, 2010 i Stockholms skärgård
  - Utvecklandet av marinens internationella kustjägarenhet (ATU)
    - PARP truppregistret 2008
    - Nato OCC utvärdering 2007-09
  - Grund för EU:s snabbinsatsstyrka NBG 2011

Förflyttningar

- Alternativ för finska trupper
  - Via område C
  - Via område A parvis
- Alternativ för svenska trupper
  - Via område C
  - Söder om Bogskär
- NOCO 10-24.9 helt utanför

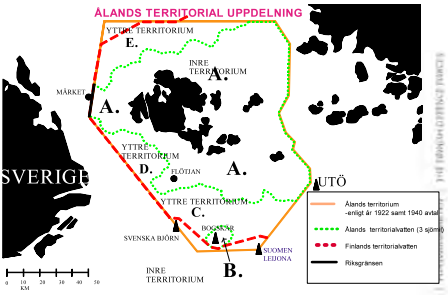

Nordic Battlegroup

- EU:s snabbinsatsstyrka första halvåret 2011
  - Under utbildning 2010
  - 5 dygns beredskap 1.1-30.6.2011
- Nylands Brigad deltar med 200 soldater, totalt över 2150 soldater från SWE, FI, NO, EE, IE
  - Insatsberedskap 6000km från Bryssel
  - Förbättrar även Nylands Brigads beredskap för att säkra Ålands neutralitet
  - Samma förberedelser vare sig man åker 60 eller 6000 km

Deployering av NBG11 FINCON från Dragsvik till Sverige i oktober 2010 till Eksjö, Sverige

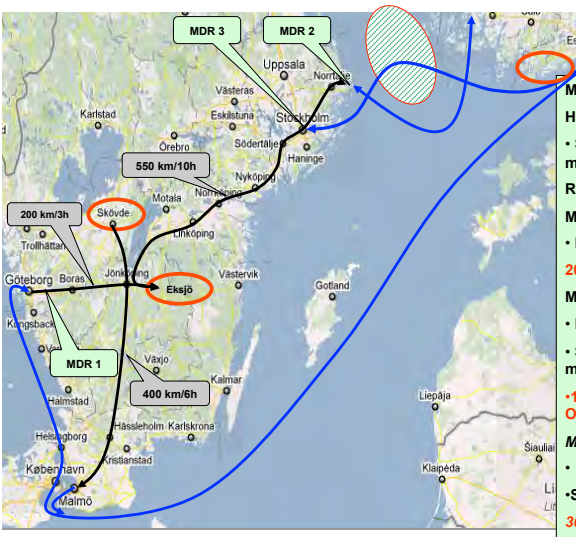

MDR 1

Hfors – Göteborg

- **Sjötransport 2 dygn, motormarsch 200 km, manskapet med flyg**

Redeployment

Malmö - Hfors

- **Motormarsch 400 km, sjötransport 1 dygn**

200.000 €

MDR 2

- **Nådendal – Kapellskär - Nådendal**
- **Sjötransport 2 x12h, motormarsch 10h manskapet med flyg**

•100.000 € OSÄKER PGA OVILJA ATT TA OMVÄG

MDR 3, Hfors – Stockholm

- ***Viking Line***

•Sjötransport 2 x12h, buss + motormarsch 10h

30.000€ INTE MÖJLIG

Vart är EU:s gemensamma säkerhets- och försvarspolitik på väg?

TEIJA TIILIKAINEN

Säkerhets- och försvarspolitiken har blivit en väl etablerad del av den europeiska integrationen under det gångna årtiondet. Öppnandet av unionens inre gränser och övergången till en gemensam valuta och penningpolitik har förutsatt ett större ansvar av unionen också för områdets gemensamma säkerhet, som likaså påverkats av att unionen utvidgats och fått nya yttre gränser.

EU:s gemensamma säkerhets- och försvarspolitik är en mångfacetterad helhet, vars utveckling å ena sidan bestäms av de säkerhetspolitiska utmaningarna och hotbilderna, och å andra sidan av de befogenheter som medlemsländerna överlåtit åt EU. För användningen av befogenheterna har ett stort antal instrument inrättats, inbegripet unionens militära instrument.

Jag granskar här det aktuella läget inom EU:s säkerhets- och försvarspolitik utgående ifrån de förändringar som Lissabonfördragets ikraftträdande lett till.

Säkerhetsstrategin definierar utmaningarna

Tyngdpunktsområdena och hotbilderna i EU:s säkerhetspolitik definieras i den europeiska säkerhetsstrategin, som medlemsstaterna godkände i december 2003. Terrorismen, spridningen av massförstörelsevapen, regionala konflikter, stater i upplösning och den organiserade brottsligheten definieras i säkerhetsstrategin som de främsta hotbilderna för unionen. En storskalig aggression mot någon medlemsstat anses inte trolig. I säkerhetsstrategin fastställs ett synnerligen brett spektrum av instrument med vilka unionen försöker bemöta hoten. Strategin betonar att det måste finnas olika former av instrument och betonar också behovet av att ingripa i oönskad utveckling också långt utanför unionens gränser.

Under 2008 förde man i EU en intensiv diskussion om att uppdatera säkerhetsstrategin på grund av de förändrade hotbilderna mot unionen. En uppdatering behövs också för att EU:s utvidgning har medfört betydande förändringar i unionens geografiska form och yttre gränser. Vissa av hotbilderna i säkerhetsstrategin har blivit tydligare än tidigare. Hit hör till exempel unionens energiberoende och klimatförändringens konsekvenser för unionens säkerhet. Dessa två komponenter hänger samman med varandra. Sedan det blivit klart vilka konsekvenser klimatförändringen kan ha för säkerhetspolitiken måste EU i sin säkerhetspolitiska planering ta hänsyn till exempelvis bristen på strategiska resurser och klimatflyktingar. Samtidigt måste unionen kunna införliva omsorgen om energisäkerheten med unionens utrikes- och säkerhetspolitik. Under de senaste åren har också de strategiska informationssystemens sårbarhet och hoten mot dem fått mer uppmärksamhet inom unionens säkerhetspolitik.

På grund av unionens speciella karaktär finns det inte samma koppling mellan EU:s säkerhetsstrategi och dess politiska eller militära instrument som i motsvarande nationella dokument, exempelvis Finlands säkerhets- och försvarspolitiska redogörelse, i fråga om försvarsmakter-

nas strukturer och resurser. Medlemsstaterna beslutar alltid sinsemellan om de säkerhets- och försvarspolitiska uppgifter som ges unionen och om de instrument som utarbetas för den, när unionens grundfördrag kompletteras eller ändras. Unionens säkerhetsstrategi ger alltså inte dess institutioner ett direkt mandat för utvecklingen av unionens säkerhets- och försvarspolitiska instrument, utan systemet är mer komplicerat. De befogenheter inom säkerhets- och försvarspolitiken som unionen har enligt grundfördragen är emellertid redan rätt omfattande och efter hand har de utformats att gälla ett mycket brett spektrum av säkerhetspolitiska uppgifter.

Från krishantering till ömsesidigt bistånd

EU:s grundfördrag fastställer de säkerhets- och försvarspolitiska uppgifter som unionen kan sköta. I detta sammanhang är det skäl att komma ihåg att EU:s ekonomiska och politiska styrmedel utgör dess viktigaste säkerhetspolitiska instrument. Här koncentrerar jag mig dock på unionens traditionella säkerhets- och försvarspolitik.

Enligt EU-fördragen skall unionen utforma en gemensam försvarspolitik. Formuleringen i fördragen ger vissa allmänna ramar för utvecklingen av detta gemensamma politikområde. Den gemensamma försvarspolitiken har sedermera fått ett mera exakt innehåll via unionens krishanteringspolitik, försvarsmaterielsamarbete och kampen mot terrorismen.

Unionens krishanteringspolitik är för närvarande det område inom unionens gemensamma försvarspolitik som är längst utvecklat i fråga om kapacitet och mekanismer. EU:s krishanteringspolitik består av såväl militär som civil krishantering, som i Lissabonfördraget kopplas närmare varandra. Grundfördragen ger unionen rätt att ta hand om olika krishanteringsuppdrag (de så kallade Petersberguppdragen) allt från humanitära insatser och räddningsinsatser till uppdrag för att bevara freden och användningen av stridsgrupper för att återställa freden mellan stridande parter. I Lissabonfördraget utvidgas denna befogenhet med gemensamma insatser för avrustning, militära rådgivnings- och biståndsinsatser, konfliktförebyggande insatser och stabiliseringsinsatser efter konflikter. Medlemsstaterna tillhandahåller de militära och civila resurser som behövs för krishanteringen, och speciella mekanismer har skapats för framtagande av kapacitet i vartdera fallet.

Utvecklingen av unionens militära kapacitet styrs av så kallade kapacitetsmål *(headline goal)*. Utgångspunkten är att unionen ska kunna sätta upp en krishanteringsstyrka omfattande 50 000-60 000 soldater. Styrkan ska kunna genomföra alla krishanteringsuppdrag enligt Petersberguppdragen och vara på plats i ett krisområde senast 60 dagar efter att det politiska beslutet fattats. Krishanteringskapaciteten har kontinuerligt utvärderats med tanke på unionens målsättningar, och bristerna till exempel inom försvarsmaterielsektorn har lokaliserats. Att sätta upp de staber som behövs för genomförandet av krishanteringsinsatserna har visat sig vara den besvärligaste uppgiften. I slutet av 1990-talet inrättades ett samarbetssystem mellan EU och Nato, enligt vilket unionen vid behov kan stödja sig på Natos stabssystem i sina insatser. Samarbetet har dock inte varit helt problemfritt, varför speciellt större EU-länder har satt upp egna staber som kan användas multinationellt i EU-insatser. Vid EU:s militära stab i Bryssel har en operationscentral inrättats.

I det andra kapacitetsmälet *(Headline Goal 2010)* som godkändes 2004 ingick en ny komponent, beredskap för så kallade snabbinsatsstyrkor. Utifrån detta skapades stridsgrupper för unionens snabbinsatser och

de var insatsberedda vid ingången av 2007. Tills vidare har stridsgrupperna inte använts. Till det nya kapacitetsmålet har fogats ett mer detaljerat kontrollsystem för kapaciteten, där Europeiska försvarsbyrån spelar en viktig roll. Byrån tar fram sätt för att utvärdera och utveckla unionsländernas militära samverkansförmåga och deltar också själv i utvärderingsarbetet.

EU har också inrättat ett civilkrishanteringssystem, där tyngdpunkten ligger på polisväsende, förstärkning av rättsstaten, förstärkning av den civila förvaltningen i krissituationer och räddningsväsende. Unionen har genomfört ett stort antal civila krishanteringsinsatser, som till sin storlek varierat mellan insatser på ett tiotal personer till insatsen i Kosovo, som gradvis inletts och omfattar tvåtusen personer. Precis som inom den militära sektorn har man inom den civila krishanteringen startat en kapacitetsprocess för att fastställa vilka civila resurser som behövs.

I Lissabonfördraget ingår två nya klausuler för ett fördjupat säkerhetspolitiskt samarbete. Dessa solidaritets- och biståndsklausuler stärker säkerheten inom unionens eget territorium. Solidaritetsklausulen ålägger medlemsländerna att bistå varandra om en medlemsstat utsätt för en terroristattack eller drabbas av en naturkatastrof eller en katastrof som orsakas av människor. I sådana situationer ges Europeiska unionen fullmakt att mobilisera alla instrument som står till dess förfogande inklusive militära krishanteringsstyrkor. Speciellt terroristattacker har ansetts vara ett hot att räkna med, och unionens medlemsländer förband sig på politisk nivå till innehållet i denna klausul redan 2004.

Om solidaritetsklausulen tillämpas kan det, för det första, betyda att EU fattar ett beslut om att använda krishanteringstrupper till exempel vid en terroristattack och i så fall begär EU resurser för detta ändamål av medlemsländerna. Här kan exempelvis snabbinsatsstyrkorna komma i fråga. Därutöver kan ett medlemsland som drabbas särskilt begära hjälp av de övriga EU-länderna. Det kan till exempel vara fråga om hjälp av poliseller räddningsmyndigheter eller att sända soldater och militärutrustning.

Biståndsklausulen gäller om en medlemsstat i EU utsätts för ett väpnat angrepp och ålägger de övriga medlemsstaterna att ge stöd och bistånd med alla till buds stående medel. I det nuvarande säkerhetspolitiska läget i Europa är en sådan hotbild mer avlägsen än de hot som omfattas av solidaritetsklausulen, men det har ansetts motiverat att ta med biståndsklausulen i EU:s grundfördrag och den klargör också medlemsländernas skyldigheter inom EU. Biståndsklausulen är i princip en mekanism för förhållandet mellan unionens medlemsländer och den ger inte EU några nya befogenheter eller uppgifter. Detta betyder att unionen inte till exempel kan ålägga medlemsländerna att överlåta krishanteringsresurser för ett sådant uppdrag. Inte heller medför skyldigheten att några nya militära strukturer eller en gemensam försvarsplanering av den typ som Nato har omedelbart inrättas inom EU. På längre sikt förstärker dock biståndsklausulen den gemensamma säkerhets- och försvarspolitiken. Konsekvenserna av klausulen beror i hög grad också på om den tillämpas ordagrant endast vid ett väpnat angrepp eller också i samband med andra allvarliga hot.

EU-ländernas ståndpunkter om utvecklingen av unionens säkerhets- och försvarspolitiska roll har fortsatt närmat sig varandra. EU ska inte bli en konkurrent till Nato, vars möjligheter att genomföra krävande gemensamma insatser tack vare organisationens länga historia som försvarsallians och USA:s roll står i en klass för sig. Men EU behöver redan som

stöd för sina andra funktioner en stark och dynamisk säkerhetspolitik, och under senare är har utvecklingen uttryckligen gått i denna riktning. Utvecklingen av GSFP har också ett starkt stöd bland medborgarna: unionens säkerhetspolitiska uppgifter hör till den del av unionens uppgifter, som medborgarna ställer de högsta förväntningarna på.

Demilitariseringsseminarium 2010

SUSANNE ERIKSSON

Herr utrikesminister, mina damer och herrar!

Tack för alla intressanta inlägg och tack för att utrikesministern själv deltar i det här seminariet som första gången var på tapeten vid kontakgruppens möte med utrikesministern i fjol. Vi kan säkert alla vara eniga om att seminarier av den här typen är till stor nytta för att kunskapen om demilitariseringen och neutraliseringen vidmakthållas och utvecklas i en omvärld som är stadd i ständig förändring.

Jag vill inleda med talesättet enligt vilket åländska barn tror att en korpral är en fågel och att en fältväbel är en blomma. Talesättet visar nämligen att demilitariseringen är starkt förankrad i den åländska identiteten. Demilitariseringen och neutraliseringen värnas också starkt av ålänningarna genom allmänheten som noga vakar och rapporterar över eventuella inskränkningar och misstänkta brott mot demilitariseringen och genom våra politiker i lagtinget och landskapsregeringen.

Både utrikesminister Stubb och Dr Tiilikainen har redogjort för Lissabonfördragets målsättningar för och bestämmelser om den utrikes- och säkerhetspolitiska utvecklingen. Här vill jag bara säga att målsättningarna förstås förefaller omfattas av de flesta politiska företrädarna också på Åland.

Det har också konstaterats att EU-medlemskapet och Lissabonfördraget inte innebär någon förändring eller försämring i fråga om demilitariseringen och neutraliseringen. Själv vill jag t.o.m. påstå att Lissabonfördraget innebär en viss bekräftelse av demilitariseringen och neutraliseringen. Utrikesministern nämnde redan preambeln i Ålandsprotokollet och protokollsanteckningen från Coreper samt Finlands säkerhets- och försvarspolitiska redogörelse från år 2009. Här kan jag bara tillägga några saker. Från åländsk sida var vi länge ensamma att hävda att preambeln innebar en bekräftelse från EU av demilitariseringen och neutraliseringen men i längden har det visat sig att fler och fler anslutit sig till den tolkningen. Som exempel kan nämnas riksdagens utrikesutskott i ett betänkande av år 2003. Vi vet alla att det konstitutionella fördraget inte blev verklighet men det är ändå intressant att EU:s medlemsstater vid en regeringskonferens beslöt att enhälligt i ett protokoll göra en hänvisning till en allmän deklaration om Ålands folkrättsliga ställning. Även om konstitutionella aldrig förverkligades utgör deklarationen ett färskt och enhälligt beslut på högsta nivå – ett beslut som innebär en bekräftelse av demilitariseringen och neutraliseringen.

Frågan om demilitariseringen och neutraliseringen i förhållande till Lissabon har behandlats av lagtinget i samband med att lagtinget som allra sista parlament godkände fördraget. I lagtinget behandlades ärendet av lagutskottet som också berörde i artikel 351 i fördraget om EU:s funktionssätt enligt vilken medlemsstaterna uttryckligen ska vidta alla lämpliga åtgärder för att undanröja de delar i tidigare ingångna avtal som inte är förenliga med EU:s grundfördrag. Den frågan har aldrig tagits upp på EU nivå och ingen har till följd av den här bestämmelsen ifrågasatt demiltariseringen och neutraliseringen. Från åländsk sida utgår vi från att bestämmelsen inte heller i framtiden kommer att aktualiseras eftersom demilitariseringen och neutraliseringen inte utgör ett

hinder för att förverkliga målen i EU:s grundfördrag utan snarare utgör en förstärkning av målen.

Brigadkommendör Gardberg beskriver tydligt problemen och kostnaderna för omvägar på grund av den demilitariserade zonen. Från vår sida sett är de här omvägarna bara påminnelser om Ålands speciella status och det är nyttig med ofta förekommande påminnelser om att demilitariseringen är en del av gällande folkrätt! T.ex. vid den s.k. NOCO-övningen som börjar snart och som pågår utanför dem zonen visas en karta där Åland är utmärkt med skylten: NO PLAY. Här ska inte lekas eller spelas krig! Kartan i kombination med landskapsregeringens dossiér medför att ingen deltagande part behöver tvivla på att statusen fortfarande är i kraft.

Gardberg nämnde även de ökade kostnaderna för trupptransporterna. Det är mycket intressant att få höra honom sätta en prislapp på demilitariseringen! Det leder mej in på frågan om hur viktigt att *inte* se demilitariseringen och neutraliseringen enbart som en kostnad för Finland!

Enligt Lissabonfördraget ska Unionens åtgärder i internationella sammanhang utgå från principer om demokrati, rättsstaten, de mänskliga rättigheternas och grundläggande friheternas universalitet och odelbarhet, respekten för människors värde, jämlikhet och solidaritet samt respekten för principerna i Förenta nationernas stadga och i folkrätten. Unionen ska verka för att säkerställa internationellt samarbete för att bevara freden, förebygga konflikter och stärka den internationella säkerheten i enlighet med FN-stadgan.

Enligt FN-stadgan är FN:s mål att upprätthålla internationell fred och säkerhet och att utveckla vänskapliga förbindelser grundade på aktning för principer om folkens lika rättigheter och självbestämmanderätt. Målet är också att vidta andra lämpliga åtgärder för att befästa världsfreden. Artikel 26 i FN-stadgan stadgar dessutom att FN ska främja upprättandet och upprätthållandet av internationell fred och säkerhet med minsta möjliga uppoffring av världens mänskliga och ekonomiska tillgångar för rustningsändamål.

Det ligger i Finlands intresse att som EU-medlem bidra till att stärka EU:s kollektiva säkerhet! Enligt min mening har Finland här någonting att bidra med i och med att vi inom landets gränser har ett långvarigt engagemang, en regim som överensstämmer med Lissabonfördragets och FN:s målsättningar. I det internationella umgänget behövs förebyggande mekanismer och vi har en tradition att värna om säkerheten och en särskild säkerhetspolitisk historia som mer än väl överensstämmer med målen för den nya säkerhetspolitiken.

Det är därför min förhoppning att regeringen och utrikesministern fortsättningsvis ska framhålla och lyfta fram den unika regim som Finland har att bidra med. Jag råkar veta att utrikesministern själv hade ett finger med i spelet då Finlands ambassadör gjorde sitt uttalande vid COREPER. Ett naturligt nästa steg vore att saken togs upp i samband med ett utrikesministermöte. Finland kandiderar till ett icke permanent medlemskap i FN:s säkerhetsråd åren 2013-2014. När Finland nu är kandidat och eventuellt senare medlem i säkerhetsrådet uppstår säkert många tillfällen att framhålla Finlands unika säkerhetspolitiska arrangemang och detsamma gäller förstås i alla sammanhang där den svenska utrikesministerns och vår utrikesministers gemensamma förslag om ett europeiskt fredsinstitut diskuteras. Ett annat sätt är som en fortsättning på det här seminariet ordna en internationell konferens med repre-

sentanter för stater och NGO:s med utgångspunkt i vår speciella regim.

Avslutningsvis vill jag framhålla att det på motsvarande sätt är min och vår förhoppning att vid ett eventuellt framtida Nato-medlemskap ska inte demilitariseringen och neutraliseringen behöva ses som ett hinder utan tvärtom, på samma sätt som med EU, kan demilitariseringen och neutraliseringen och den bestående regimen ses som en tillgång.

Även jag vill avsluta min kommentar med en sammanfattning i tre punkter:

1) demilitariseringen och neutraliseringen har blivit en del av ålänningarnas identitet och bevakas noga av både befolkningen och politikerna

2) Lissabonfördraget har inte inneburit någon inskränkning i demilitariseringen och neutraliseringen utan snarare en viss förstärkning

3) demilitariseringen och neutraliseringen må kosta lite men är ändå en rikedom för Finland som här har något att tillföra omvärlden både i FN och i den utrikes- och säkerhetspolitik som EU kommer att utveckla till följd av Lissabonfördraget!

Tack för ordet!

Kommentarer till inläggen vid seminariet

RIKSDAGSLEDAMOT ELISABETH NAUCLÉR

Bästa seminariedeltagare,

För det första vill jag berömma arrangörerna för att ha prickat in en så lämplig tidpunkt för arrangerandet av det här seminariet. Det sammanfaller dels med det initiativ till grundande av ett nytt fredsinstitut som Sveriges och Finlands utrikesministrar nyligen tog och där den civila krishanteringen skall lyftas fram, möjligen kunde en mer naturlig placering ha varit Mariehamn än Bryssel. Och dels för att det sammanfaller med det Kekkonen-seminarium som hölls i Helsingfors nyligen och där det vädjades till statsmakten att anslå medel till ett museum för Finlands nationella historia bl.a. med konstaterandet att det är anmärkningsvärt att man åker till Åland från Okinawa för att ta modell för ögruppens autonomi. Det kan tilläggas att demilitariseringen väckt kanske det största intresset i just det sammanhanget.

Det finns få områden i världen som är både demilitariserade och neutraliserade (status mixtus), men bara ett enda som också är självstyrt, nämligen Åland. Man kan hävda att det handlar om tre helt olika företeelser som inte är sammanbundna med varandra, och så är det kanske rent teoretiskt, men genom klokskap har de tre förenats till en enhet. Två sidor av samma mynt har det sagts. Ålandslösningen är likaväl som Aalto, Iittala eller Nokia en del av Finlands ”brand”, vårt gemensamma varumärke och en del av Finlands stolthet. Det är en fantastisk tillgång som det är dags att utnyttja bättre.

Om man som idag ser till den militära säkerheten och försvaret av den, har enligt min åsikt, neutraliseringen fått för lite uppmärksamhet och jag vill därför passa på att lyfta fram den. I fredstid skall Åland vara demilitariserat, och vi känner väl till alla de restriktioner som finns, och som inte alltid följs, mest på grund av att de fallit i glömska. Ett område där försvaret inte får öva, inte får ha befästningsverk etc. ja, det kan rimligen inte försvaras, och därför är området helt logiskt och följdriktigt neutraliserat, inga krigshändelser får förekomma i fall av väpnad konflikt. Det kan jämföras med ett sjukhusområde, och det finns som sagt var väldigt få sådana områden i världen. Neutralisering skall inte sammanblandas med neutralitet. Om Finland är indraget i en väpnad konflikt är inte heller Åland neutralt, men väl neutraliserat, det kan inget ändra på. Bara ett papper säger en del, men i den här delen av världen respekterar vi ingångna avtal och upprätthåller respekten av dem. Det här kan jämföras med avtalet om förbud av minor, vi skriver självfallit inte under avtalet samtidigt som vi sätter ut minor. I det här fallet kan det också vara skäl att nämna Svalbard som likaså är demilitariserat och neutraliserat, och där den norska hållningen varit och är att området försvaras bäst genom att man till varje pris håller fast vid att avtalet skall respekteras.

Eftersom ett regelrätt territorialförsvar således är omöjligt skall och måste Ålands försvar av Åland gå ut på att försvara neutraliseringen. Jag vill också hävda att det var grundtanken i Ålandskonventionen.[1] De medel Finland fick använda syftade bara till att försvara upprätthållandet av konventionen, därför kunde minor temporärt nedläggas för respekten av konventionen innan signatärmakterna underrättats via

Nationernas förbund så att beslut om fortsatta åtgärder kunde fattas. Användningen av termen neutralitet är med tanke på den tolkning folkrättsjurister gjort under decennier slarvig eller rent felaktig, för vad det handlar om är neutralisering.

Vore det inte dags att se konventionen som en möjlighet, istället för att som länge varit fallet ett hinder, och ett dyrt sådan för försvarets och då särskilt marinens del. En möjlighet att i linje med Lissabonfördragets bestämmelser om biståndsskyldighet få övriga stater med på att försvara Ålands neutralisering, alltså respekten för konventionen. I utrikesutskottets betänkande sägs att biståndsförpliktelsen är ett politiskt åtagande och spelar en faktisk roll. Säkerhetsgarantin stärker Finlands säkerhet. Finland skulle alltså med stöd av Ålandskonventionen kunde vända sig till övriga signatärmakter, som alla idag är NATO-medlemmar, utom Finland och Sverige, och som alla är bundna av konventionen, trots att Nationerna Förbund bortfallit, och på så sätt få en garanti för bistånd vid försvaret av neutraliseringen om en hotbild skulle uppstå. Det finns i dagens läge med olika former för förtroendeskapande åtgärder, öppenhet och transparens, som bl.a. var en av ledstjärnorna vid ingåendet av det s.k. Open skies avtalet ingen anledning att inte se den i ett eventuellt krig neutraliserade zonen som en stor tillgång för omkringliggande stater, som en trygghetsfaktor. För att spetsa till det något kunde egentligen Finland ha som målsättning att utvidga zonen till att sträcka sig från Helsingfors till Stockholm, det skulle utgöra en verklig säkerhetszon.

Att Åland är demilitariserat och neutraliserat slås med jämna mellanrum fast. Det handlar om ingångna avtal som skall hållas, och det har också utrikesministern idag slagit fast. Trots det anser jag att man måste se över det regelverk som finns och hur det bäst kan utnyttjas idag. Världen omkring oss förändras och det finns därför skäl till moderniseringar. Det måste för Ålands del finnas en civil beredskap för det som annars tas om hand av militären, och jag talar då om de s.k. nya hotbilderna, terroristangrepp och naturkatastrofer. Vad händer när gränsbevakningen i en krissituation kommer in under militärt kommando etc. Det här är frågor som måste få svar innan en eventuell kris kommer. Både utrikesutskottet och försvarsutskottet i riksdagen har behandlat de här frågorna under min tid i samband med den säkerhetspolitiska redogörelsen[2], men även i samband med behandlingen av beredskapslagen[3] behandlades frågan och deras konstateranden kan, och skall, regeringarna i Helsingfors och Mariehamn ta som utgångspunkt för att bringa klarhet i läget.

Vidare hoppas jag att de här två parterna också snart kommer överens om hur man skall gå vidare med den utredning om gränserna för Ålands demilitarisering som kom år 2006 skall slutföras. Att det autonoma, demilitariserade och neutraliserade Åland så långt det är möjligt utgör samma område är ytterst väsentligt om det, som en del av Finlands brand också skall kunna tjäna som en del i den helhet som utrikesministern här kallat ”dignified foreign policy”.

Jag delar utrikesministerns åsikter som han sammanfattar i tre punkter, men vill samtidigt uppmana utrikesministern att i större utsträckning använda sig av Ålandslösningen runt om i världen där vi kan vara med och ge vårt bidrag. Vi har tidigare talat om t.ex. Tibet.

Däremot måste jag säga att jag inte delar kommodor Gardbergs bild av den som han kallar ”Försvaret av Åland” och där han säger att huvudansvaret ligger på marinen och så visar han bilder av luftstridskrafterna,

marinen och landförsvaret. Själv skulle jag valt bilder av av Alexander Stubb, Pertti Torstila, Päivi Kaukoranta, Jan Store, men kanske även Carl Bildt och Anders Fogh Rasmussen och rubriken skulle ha varit Huvudansvaret av försvaret av Åland ligger hos utrikesministeriet. Det ligger på utrikesministerns och hans medarbetares ansvar att försvara upprätthållandet av respekten för Ålands demilitarisering och neutralisering.

Och slutligen skulle jag villa ställa frågan måste man på det neutraliserade Åland, där inga krigshandlingar får förekomma, ha skyddsrum av samma kvalitet som i länder utanför EU som Israel, Nordkorea, Schweiz och Albanien, eller skulle vi klara oss med samma standard som andra EU-länder? Den frågan hoppas jag kontaktgruppen och utrikesministern tar med sig hem och begrundar.

[1] Konventionen angående Ålandsöarnas icke-befästande och neutralisering *Artikel 7* II. I händelse zonens neutralitet skulle bringas i fara genom en attack antingen mot Ålandsöarna eller genom ögruppen mot finska fastlandet, skall Finland inom zonen vidtaga nödiga åtgärder för att hejda och tillbakaslå angriparen, intill dess de Höga Fördragslutande parterna i överensstämmelse med bestämmelserna i denna konvention blir i stånd att ingripa för att åstadkomma att neutraliteten respekteras.

Finland skall omedelbart härom underrätta rådet.

[2] **UtUB 5/2009 rd – SRR 1/2009 rd** *Ålands ställning*, Ålands ställning tas inte upp särskilt i redogörelsen. Ålandsöarnas status som demilitariserat och neutraliserat område har fastställts 1921 i konventionen angående Ålandsöarnas icke-befästande och neutralisering (det s.k. Ålandsfördraget, FördrS 1/1922) och ett fördrag med Ryssland 1940 som bekräftar Ålandsöarnas demilitariserade status (FördrS 24/1940, FördrS 9/1948). Båda fördragen är internationellt i kraft och binder alla fördragsslutande parter. Upplägget med Ålands ställning bidrar till stabiliteten och säkerheten i Östersjöområdet. I Östersjöområdet måste Ålands folkrättsliga, demilitariserade och neutraliserade särställning beaktas när Finland utvecklar sitt militära samarbete i Europeiska unionen och internationella organisationer. Men det måste vara behörigen klarlagt hur Ålands särställning ska beaktas i olika slag av framtida ickemilitära krissituationer – som oljekatastrofer och terroristangrepp – och hur gränsbevakningen har ordnats med tanke på militära krissituationer.

FsUU 4/2009 rd – SRR 1/2009 rd Ålands folkrättsliga status måste beaktas i Finlands säkerhetspolitik. Den säkerhets- och försvarspolitiska utvecklingen i Europeiska unionen inverkar inte på Ålands folkrättsliga status. Men det är bra att klarlägga hur Ålands särställning ska beaktas i olika slag av framtida militära krissituationer för att myndigheterna ska ha en adekvat beredskap. Finland upprätthåller ett trovärdigt nationellt försvar för att kunna avvärja användning av eller hot med militära maktmedel mot landet. Finlands militära försvar bygger på principen om territoriellt försvar. Principen kan inte tillämpas i hela landet och hela landet går inte att försvara utan den stora och kunniga reserv som värnplikten bidrar med. Finland är ett alliansfritt land och utgår inte i sin militära planering från utomstående militärt bistånd, även om beredskapen för att ta emot bistånd utvecklas.

[3] **FsUB 3/2010 rd – RP 3/2008 rd** Enligt 27 § 34 punkten i självstyrelselagen för Åland har riket lagstiftningsbehörighet ibland annat frågor som gäller beredskap inför undantagsförhållanden. Beredskapslagen ska således också tillämpas på Åland. Hur uppgifterna vid beredskapen inför undantagsförhållanden ska ordnas finns inskrivet i en överenskommelseförordning som avses i 32 § i självstyrelselagen. Grundlagsutskottet resonerar i sitt utlåtande kring Ålands ställning och hur den förhåller sig till beredskapslagen. Försvarsutskottet skriver under grundlagsutskottets åsikt att beredskapslagen måste tillämpas med respekt för Ålands demilitariserade och neutraliserade särställning. I likhet med grundlagsutskottet anser försvarsutskottet det viktigt att det också avgörs genom en överenskommelseförordning hur de förvaltningsuppgifter som beror på att beredskapslagen tillämpas ska ordnas.

Ålands demilitarisering och neutralisering: juridisk beständighet och omgivningens föränderlighet

SIA SPILIOPOULOU ÅKERMARK
Docent i folkrätt, Direktör Ålands fredsinstitut

Finlands officiella position

Det har under senare tid slagits fast vid ett flertal tillfällen att Ålands demilitarisering och neutralisering står fast och inte påverkas av Finlands militära samarbeten. Så skedde t.ex. i Statsrådets redogörelse om Finlands säkerhets- och försvarspolitik 2009 där det konstaterades att

> ’Åland har en etablerad ställning i internationell rätt. Landskapets specialställning hindrar inte att Finland intensifierar sitt militära samarbete inom Europeiska unionen och i internationella organisationer.’[1]

Formuleringen visar klart att Finlands regerings mål idag är en intensifiering av militära samarbeten. Den officiella positionen som den har utvecklats som en del av Finlands utrikes- och säkerhetspolitiska ståndpunkter och som upprepas med automatik vid varje tillfälle frågan om Åland kommer upp till diskussion, är att Ålands ställning som demilitariserat och neutraliserat område är väletablerad och på inget sätt påverkas av yttre omständigheter.

Juridiskt sett föreligger, visserligen, inget krav på alliansfrihet för att konventionerna om Ålands demilitarisering och neutralisering ska vara fulltverksamma. Däremot kan förpliktelser under andra avtal komma att påverka Finlands möjlighet att *fullfölja* sina åtaganden inom demilitariserings- och neutraliseringsregimen. Dessa förpliktelser kan även påverka andra staters förväntningar om tillträde till det åländska territoriet eller spaningsinformation producerad inom detta territorium.

Utrikesministeriets utredning om ’Verkningarna av ett eventuellt finländskt Natomedlemskap’ undersökte överhuvudtaget inte effekten på Ålands demilitarisering och neutralisering. Detta trots att utredaren, ambassadör Antti Sierla, fann att ’alliansens medlemmar [vill] veta i vilken mån eventuella nya medlemmar har för avsikt att satsa på Natos gemensamma försvar’ och att utbytet av spaningsuppgifter ingår i ett medlemskaps militära verkningar.[2] Helt klart torde det vara att Nato-fartyg skulle behöva följa samma procedur såsom föreskrivs i 1921 års Ålandskonvention och att Nato-trupper inte har tillgång till vistelse och rörelse inom det åländska territoriet, vilket normalt ingår i Nato-medlemskapets materiella innehåll.[3]

[1] Finlands säkerhets- och försvarspolitik 2009, Statsrådets redogörelse, Statsrådets kanslis publikationsserie 12/2009, s. 71.

[2] Utrikesministeriet, Verkningarna av ett eventuellt finländskt Natomedlemskap, Ambassadör Antti Sierla, 21.12.2007.

[3] Juha Rainne, Legal Implications of NATO Membership, Focus on Finland and Five Allied States, The Erik Castrén Research Reports 24/2008, s. 48.

Tystnadens effekter

Två problem skyms bakom denna principiella och abstrakta position om att militära samarbeten saknar effekt på demilitariseringsregimen. Det första problemet är pedagogiskt och påverkar medvetenheten om och attityderna till regimen om Ålands demilitarisering och neutralisering i Norden, i Europa och globalt.

I och med att innehållet och svårigheterna i konventionerna aldrig diskuteras med parterna till konventionerna eller offentligt, minimeras medvetenheten om konventionernas innehåll och betydelse både bland dem som påverkas direkt, d.v.s. militären i alla berörda stater samt utrikesförvaltningarna och bland allmänheten. Med konventionerna avses här konventionen om demilitarisering av Ålandsöarna (1856), konventionen om icke-befästande och neutralisering av Ålandsöarna (s.k. Ålandskonventionen 1921), Ålandstraktatet mellan Finland och Sovjetunionen (1940) samt Fredsfördraget med Finland (1947).[4]

Begreppen demilitarisering och neutralisering, och även Ålands särställning som demilitariserat och neutraliserat område är inte allmänt kända för en bredare publik i Europa och i övriga världen. Detta är i sig ett pedagogiskt problem för Finland och även för Åland. Båda begreppen berör begränsningar av militär aktivitet inom visst territorium. Demilitariseringen medför förpliktelser till nedrustning och förbud till upprustning i fredstid och begränsar därmed statens suveränitet över det aktuella demilitariserade området. Demilitariseringen som institut kan inte frånta staten rätten att försvara sitt territorium i krigstid och mot angrepp, i enlighet med den princip som sedermera bekräftades i Ålandskonventionen (1921, Artikel 7, punkt II) och även i Artikel 51 i FN stadgan som talar om ’den naturliga rätten till individuellt eller kollektivt självförsvar i händelse av ett väpnat angrepp’. Samtidigt innebär neutraliseringen att Finland har en förpliktelse att försvara och skydda demilitariseringen och neutraliseringen, och hålla området utanför de militära aktiviteterna såsom föreskrivs i Artikel 7 II i 1921 års konvention. Enligt den bestämmelsen ska Finland vidta åtgärder för att ’uppehålla och tillbakavisa angriparen’ intill dess att övriga parter i avtalet kan ingripa ’för att åvägabringa neutralitetens respekterande’.

I krigssituationer innebär därför demilitariseringen å ena sidan att det aktuella området är mindre intressant och möjligen även svårare tillgängligt för en angripande stat eftersom angriparen inte kan utnyttja fasta anläggningar. Å andra sidan finns det inga hinder, utifrån demilitariseringen, att området kan komma att bli krigsskådeplats, vilket var det som hände i samband med första världskriget. Neutralisering av ett område betyder däremot att alla krigshandlingar mot eller inom området är förbjudna, vilket är av betydelse just under krigstid. Neutraliseringen introducerades explicit på Åland först genom Ålandskonventionen av 1921, där också demilitariseringen bekräftades. Där framgår att syftet med konventionen är att ’dessa öar aldrig kommer att utgöra någon fara ur militär synpunkt’ (ingressen till konventionen), vilket utesluter militära anläggningar (artikel 3) och även ’tillverkning, införsel, transitering och återutförsel av vapen och krigsmateriel’ inom det demilitariserade och neutraliserade området. I krigstid får området inte begagnas, direkt eller indirekt för ändamål som ’på något sätt sammanhänger med militära företag’ (Artikel 6).

[4] Texterna finns tillgängliga även elektroniskt i samlingen Internationella dokument om Åland 1856-1994, http://www.kulturstiftelsen.ax/traktater/

Bristen på medvetenhet och diskussion är även av praktisk betydelse såsom det har varit tydligt i samband med militära övningar i Östersjön där de övande stridskrafterna de facto bortsett från konventionernas krav. En första större diskussion ägde rum åren 2001-2002 med anledning av Finlands och Sveriges tillträde till Open Skies avtalet. Avtalet skapar ett system för regelbundna överflygningar för observation från Vancouver i Kanada till Vladivostok i Ryssland, dvs. i hela OSSE-området (Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa). Finland ansåg att övervakningssystemet förstärker Ålands demilitarisering och neutralisering. Flera på Åland, däribland självstyrelsepolitiska nämnden och Ålands fredsinstitut, ansåg att det kunde anses vara i strid med Artikel 4 i Ålandskonventionen. I utrikesutskottets behandling i den finska riksdagen kom man fram till att det inte finns en motsättning mellan Open Skiesavtalet och Ålandskonventionen. Man menade dock att landshövdingen på Åland ska informeras och att det är osannolikt att överflygningar över Åland kommer ske.[5] Det har inte heller rapporterats, officiellt eller inofficiellt, om några sådana överflygningar.

Inom ramen för övningen *Nordic Peace 2003* transporterades i september 2003 ca 100 svenska officerare och soldater till Finland via Åland med reguljär färjetrafik. Med på färjan fanns terrängfordon, militära lastbilar och soldaternas vapen. Under samma övning flög norska militärhelikoptrar, med finskt tillstånd, över Ålandsöarna på väg till Finland.[6] Året därpå (2004) ägde den svensk-finska marinövningen LOVISA 2004 rum och försvarsstaben i Helsingfors gav tillstånd för svenska militära båtar att genomfara Ålands territorialvatten vilket skapade mer förvirring än tydlighet kring positionerna.[7] I många fall får man intrycket att den militära logiken styrs huvudsakligen av ekonomisk och logistisk effektivitet.[8] Argumentet kan dessutom vändas, såtillvida att det är en stor besparing för Finland att inte behöva placera personal och utrustning i skärgården. Dock tillåter inte Finlands åtaganden under konventionerna några hänsyn till sådana faktorer.

EU-fördragen och Ålands demilitarisering och neutralisering

Under år 2009 har diskussionen främst berört frågan om Lissabonfördragets effekt på Ålands demilitarisering och neutralisering. Försvarsutskottet skrev i sitt utlåtande till utrikesutskottet att ’Ålands folkrättsliga status måste beaktas i Finlands säkerhetspolitik. Den säkerhets- och försvarspolitiska utvecklingen i Europeiska unionen inverkar inte på Ålands folkrättsliga status. Men det är bra att klarlägga hur Ålands särställning ska beaktas i olika slag av framtida militära krissituationer för att myndigheterna ska ha en adekvat beredskap.’[9]

[5] Utrikesutskottets betänkande, Finlands riksdag, UtUB 23/2002 rd, 15 oktober 2002.

[6] Landskapsregeringens berättelse till Ålands lagting för 2004, Mariehamn, 2005, s. 154. Se även dåvarande utrikesministerns tal, Erkki Tuomioja, Öppningstal vid seminariet Åland och demilitarisering i dag, Mariehamn, 7 mars 2005, Utrikesministeriets publikationer 1/2006. Ss. 7-10.

[7] Sia Spiliopoulou Åkermark, Ålands demilitarisering och neutralisering: gammal skåpmat eller levande folkrätt? I Harry Jansson (red.), Vitbok för utveckling av Ålands självbestämmanderätt, 2007, ss. 75-96.

[8] Detta bekräftas av kommodor Anders Gardbergs anförande vid seminariet den 7 september 2010. Huvudargumentet i talet var att planeringen av militära övningar blir betydligt med komplicerad, långsam och framför allt dyr, pga. demilitariseringsregimen.

[9] FsUU 4/2009 rd - SRR 1/2009 rd.

Utrikesutskottet var ännu tydligare i sin sammanfattning av de öppna frågorna:

> ’Upplägget med Ålands ställning bidrar till stabiliteten och säkerheten i Östersjöområdet. I Östersjöområdet måste Ålands folkrättsliga, demilitariserade och neutraliserade särställning beaktas när Finland utvecklar sitt militära samarbete i Europeiska unionen och internationella organisationer. Men det måste vara behörigen klarlagt hur Ålands särställning ska beaktas i olika slag av framtida ickemilitära krissituationer – som oljekatastrofer och terroristangrepp – och hur gränsbevakningen har ordnats med tanke på militära krissituationer.’[10]

Vilket är då förhållandet mellan de äldre konventionerna och nuvarande regleringar i EU-fördragen? Grunden anges i artikel 351 i Fördraget om Europeiska Unionens Funktionssätt:

De rättigheter och förpliktelser som följer av avtal som ingåtts före den 1 januari 1958 eller, för stater som senare ansluter sig, före tidpunkten för deras anslutning mellan å ena sidan en eller flera medlemsstater och å andra sidan ett eller flera tredje länder ska inte påverkas av bestämmelserna i fördragen.

I den mån dessa avtal inte är förenliga med fördragen ska den eller de berörda medlemsstaterna vidta alla lämpliga åtgärder för att undanröja det som är oförenligt med fördragen. Medlemsstaterna ska vid behov bistå varandra i detta syfte och i förekommande fall inta en gemensam hållning.

Vid tillämpning av sådana avtal som avses i första stycket ska medlemsstaterna beakta att de fördelar som varje medlemsstat beviljar enligt fördragen utgör en integrerad del av upprättandet av unionen och härigenom är oskiljaktigt förbundna med upprättandet av gemensamma institutioner, med överlämnandet av befogenheter till dessa och med beviljandet av samma fördelar av alla övriga medlemsstater.

Artikel 42 i Fördraget om EU i avsnittet om Gemensamma säkerhets- och försvarspolitiken anger att:

Om en medlemsstat skulle utsättas för ett väpnat angrepp på sitt territorium, är de övriga medlemsstaterna skyldiga att ge den medlemsstaten stöd och bistånd med alla till buds stående medel i enlighet med artikel 51 i Förenta nationernas stadga. Detta ska inte påverka den särskilda karaktären hos vissa medlemsstaters säkerhets- och försvarspolitik.

Åtagandena och samarbetet på detta område ska vara förenlig med åtaganden inom Nordatlantiska fördragsorganisationen, som för de stater som är medlemmar i denna också i fortsättningen ska utgöra grunden för deras kollektiva försvar och den instans som genomför det.

Ålandsregimen kan ses som en tidig biståndsklausul genom Artikel 7 II i 1921 års Ålandskonvention:

[10] UtUB 5/2009 rd - SRR 1/2009 rd.

I händelse zonens neutralitet skulle bringas i fara genom att antingen mot Ålandsöarna eller genom ögruppen mot finska fastlandet plötsligt riktat angrepp, skall Finland inom zonen vidtaga nödiga åtgärder för att uppehålla och tillbakavisa angriparen, intill dess de Höga Fördragsslutande parterna i överensstämmelse med bestämmelserna i denna konvention bliva i stånd att ingripa för att åvägabringa neutralitetens respekterande.

Finland har härmed idag tillgång till tre nivåer av potentiellt bistånd i en situation av väpnad konflikt. För det första har Finland tillgång till kollektivt självförsvar med hjälp av de stater som är villiga ad hoc, såsom sammanfattas i FN-stadgans Artikel 51. Där stadgas att stater har 'den naturliga rätten till individuellt eller kollektivt självförsvar i händelse av ett väpnat angrepp' intill dess att Förenta nationernas säkerhetsråd vidtagit de åtgärder som är nödvändiga för att hantera situationen. För det andra har Finland möjlighet att aktivera rätten till det kollektiva försvar som tillåts med hjälp av parterna till 1921 års Ålandskonvention, om Ålands demilitarisering och neutralisering är i fara. Till sist kan Finland åberopa och få stöd genom det kollektiva självförsvar som finns i biståndsklausulen i Lissabonfördraget. I alla dessa alternativ skall den demilitariserade och neutraliserade zonen förbli utanför de militära aktiviteterna, så långt som möjligt, i enlighet med Artikel 7 II i 1921 års konvention. I fredstid har EU-allierade samma ställning som t.ex. Natomedlemmar eller andra stater och deras tillträde till det demilitariserade området begränsas i enlighet med 1856 och 1921 års konventioner. I en situation av väpnat angrepp mot åländskt territorium då EU-allierade kommer till Finlands undsättning skulle de begränsningar som diskuterats ovan gälla, dvs. att angriparen ska tillbakavisas och neutraliseringen återställas.

Sammanblandningen av militära och civila frågor

Vi bevittnar idag en ökande sammanbladning av militära och civila begrepp och aktiviteter i finländsk, europeisk och nordisk försvars- och säkerhetspolitik. Bland de exempel som kan nämnas är att Artikel 42 i fördraget om EU av vissa experter anses täcka även andra hot än direkta militära angrepp.[11]

En sådan tolkning medför att ett icke militärt hot kan besvaras med militära medel, potentiellt även inom åländskt territorium och kanske t.o.m. med hjälp från främmande makter. Detta står i strid med 1921 års konvention. I liknande fall är det nämligen Artikel 4, punkt a i 1921 års Ålandskonvention som träder in. Den rör situationer av extraordinära omständigheter, då Finland kan införa och temporärt hålla väpnande styrkor 'som är strängt nödvändiga för ordningens upprätthållande' på Åland. Det är endast finländska styrkor som avses i artikel 4. Artikel 42 i fördraget om EU bör i Ålands fall tolkas restriktivt och i ljuset av 1921 års konvention.

Ett annat exempel är sammanblandningen av militärens olika uppgifter, såsom den beskrevs i en artikel som publicerades i den svenska tidningen Dagens Nyheter av försvarsministrarna Sten Tolgfors och Jyri Häkämies den 26 maj 2008:

> 'Vi vill även se en utveckling mot ökat *civilt* samarbete där övriga

[11] Teija Tiilikainen, Utredning om skyldigheten till ömsesidigt stöd och bistånd i EU:s Lissabonfördrag, Utrikesministeriets publikationer 5/2008.

> Östersjöstater skulle kunna ingå. Finlands och Sveriges *försvarsförvaltningar* är i detta avseende pionjärer. Det skulle kunna handla om alltifrån utbyte av *civila sjölägesbilder*, annan civil information och teknik till utbildning och erfarenhetsutbyte. En bättre bild av rörelserna på Östersjön ger bättre möjligheter att förebygga olyckor, miljöproblem och brottslighet. Här är det svensk-finska samarbetet SUCFIS särskilt viktigt. Genom tillgång till varandras *militära radarbilder* får vi en gemensam sjölägesbild över Östersjön. Idag gäller samarbetet en begränsad del av Östersjön, men vi vill utvidga det geografiska tillämpningsområdet.'[12]

Detta samarbete omfattar SUCFIS och SUCBAS-samarbetena. SUCFIS är ett bilateralt samarbete och står för 'Sea Surveillance Cooperation Finland – Sweden'. Det betyder att en aktivitet som tidigare har ansetts vara militär, den om framtaging och utbyten av sjölägesbilder, nu omformuleras till civil. På liknande sätt står SUCBAS för 'Sea Surveillance in the Baltic Sea' och är ett multilateralt samarbete av liknande art, vars syfte är att på sikt omfatta samtliga Östersjöländer.

Vissa typer av aktiviteter som Finland kan acceptera eller medverka i inom det åländska demilitariserade och neutraliserade området och inom den här typen av civil-militära aktiviteter skulle kunna stå i strid med demilitariseringskonventionernas syfte och regleringar. I Finland 'sammanställer marinen sjölägesbilden i tätt samarbete med sjöbevakningen och Sjöfartsverket' förklarade amiral Juhani Kaskeala, försvarsmaktens kommendör, vid ett anföra anförande i Oslo i januari 2009.[13] Här nämns också att ett motsvarande arrangemang för luftlägesbilden förbereds kopplat till Natos Air Surveillance Data Exchange. Systemet ska byggas upp i syfte att skapa en 'gemensam luftlägesbild över vårt område'.

Om sjölägesbilder eller liknande information produceras på Åland eller med hjälp av information från anläggningar på Åland och i synnerhet om dessa används i militära samarbeten med andra makter, står det i strid med syftet i 1921 års konvention som ämnar säkerställa att öarna 'aldrig kommer att utgöra någon fara ur militär synpunkt' samt med artikel 3 i samma konvention. Svårigheten i fråga om sjölägesbilder är att Finland, genom gränsbevakningens och sjöbevakningens dubbla roll, befinner sig i en situation där samma organisation hanterar och rapporterar om information beträffande miljöfrågor, civila olyckor och kriminell verksamhet i den åländska skärgården och samtidigt har ett nära samarbete med marinen i fråga om sjölägesbilder med militär användbarhet.

Östersjöns fortsatta säkerhetspolitiska betydelse

Vi kan relativt enkelt notera en ökad militär aktivitet i området, både från Natohåll, t.ex. den stora Northern Coasts-övningen med Finland som värd i september 2010 och även från ryskt håll såsom övningarna Ladoga-2009 och Zapad-2009 har visat. Östersjön har härmed inte helt tappat sin säkerhetspolitiska betydelse efter kalla krigets slut. Närheten till det arktiska området och säkerställandet av transporter av bl.a.

[12] Våra länder fördjupar samarbetet om försvaret, Dagens Nyheter, 26 maj 2008.

[13] Amiral Johani Kaskeala, Ömsesidigt förstärkande strukturer – ett finskt perspektiv. Anförande inför Oslo Militära Samfund, den 12 januari 2009. http://www.oslomilsamfund.no/oms_arkiv/2009/2009-01-12_Kaskeala.pdf

olja och gas genom Östersjön kan vara troliga bidragande faktorer i den utvecklingen. Det betyder att demilitariserings- och neutraliseringsreglerna fyller fortfarande en viktig funktion för Finland och för Östersjöområdet.

Härmed behövs det kunskap om Ålands demilitarisering och neutralisering både i Finland, i Norden, bland alla konventionernas fördragsparter, inklusive Ryssland och inom EU. Sådan information och diskussion om oklara punkter bör inte genereras och distribueras ensidigt från åländskt håll. Strikt juridiskt sett är Åland inte fördragspart i demilitariseringsavtalen även om praxis har utvecklat en för Åland stark ställning i hanteringen av regimen. För att säkerställa regimen måste Finland aktivt informera om saken. Först och främst ska parterna till avtalen och Åland hållas informerade. Även den allmänna opinionen bör få grundläggande och uppdaterad information.

Samlingar såsom 'Internationella avtal och dokument rörande Åland' bör hållas uppdaterade och finnas elektroniskt tillgängliga inte bara i Mariehamn utan på Utrikesministeriet i Helsingfors och alla i beskickningar för vidare spridning och i Försvarsministeriets hemsidor, i flygledningscentraler osv.[14] Seminarierapporter såsom den från mars 2005 och i framtiden även från seminariet i september 2011 bidrar till förbättringen av kunskapen om och till tolkningen av Ålands fortsatt giltiga och bindande demilitarisering och neutralisering. Sådant material bör därför finnas lätt tillgängligt på flera språk.

[14] Internationella dokument om Åland 1856-1994, gavs ut av Ålands landskapsregering och Ålands kulturstiftelse senast 2007, men omfattar inga dokument efter Ålandsprotokollet vid EU-anslutningen 1994.

Välkomstord och Ålands lagtings hälsning

ROGER NORDLUND

Ärade utrikesminister, ärade deltagare i dagens seminarium om Ålands demilitarisering och neutralisering mot bakgrund av nya europeiska utmaningar. När det gäller europeiska utmaningar är det aktuellt med ett samarbete kanske t.o.m. ett europeiskt försvarssamarbete. Åland har en viss erfarenhet av det om man tittar historiskt. 1854 så såg man ett exempel då franska och engelska flottan kom in i den åländska skärgården och besegrade fästningen Bomarsund. Det var ett mycket konkret europeiskt samarbete som då skedde och man kan också säga att det lägger grunden till varför vi sitter här idag i dubbel bemärkelse. Dels för att skulle man inte ha förstört Bomarsunds fästning och den stadsbildning som fanns där då så skulle vi antagligen ha suttit ute i Sund och haft det här seminariet som antagligen inte skulle ha hållits, vi skulle inte ha haft något att diskutera idag eftersom demilitariseringen är följden av det här europeiska samarbetet då den engelsk/franska flottan besegrade den ryska fästningen. (Fredsförhandlingarna i Paris 1856)

Lissabonfördraget var en lång resa före det kom i hamn både ute i Europa men också här på Åland. Samtidigt så kan man säga att det var väldigt bra att det blev en lång resa därför att det gav anledning för oss att i samband med konstitutionella fördraget men också i samband med Lissabonfördraget att här på åländsk hemmaplan samt även i Helsingfors att fundera på den åländska statusen och hur vi kan bibehålla den i en föränderlig europeisk miljö. Landskapsregeringen och lagtinget har tillsammans hela tiden försvarat demilitariseringen och neutraliseringen. Det konstitutionella fördraget, som det egentligen inte blev någonting av, så var ändå ett bra steg i den här riktningen eftersom man där tog en deklaration om att Ålands ställning enligt folkrätten skall respekteras och det är det som är grunden för mycket av det vi diskuterar här idag. Lissabonfördraget i sin tur så har också diskuterats väldigt mycket i sin helhet, eftersom det innehåller många olika områden, men också då det gäller demilitariseringen och neutraliseringen. Det arbete som landskapsregeringen och lagtinget gjorde tillsammans inför utrikesutskottet ledde fram till kanske lite av en milstople då det gäller att befästa neutraliseringen och demilitariseringen på europeisk botten. Den 27 november 2009 fick Åland följande text antecknad i protokollet; för det första att Ålands neutraliserade och demilitariserade status befästes genom 1921 års konvention, för det andra Ålandskonventionens inledning hänvisar till den speciella status som Åland har genom folkrätten, för det tredje Lissabonfördraget ändrar vissa bestämmelser rörande den gemensamma säkerhets- och försvarspolitiken, för det fjärde fördragskrafterna kommer inte att påverka tillämpligheten av 1921 års konvention om demilitarisering och neutralisering och även Ålandskonventionen kommer fortsättningsvis att vara i kraft. Ålands lagting har gett sitt bifall till den nationella implementeringen av Lissabonfördraget på Åland till den del fördraget faller inom landskapets behörighet. Det här erkännandet från finländsk sida i kombination med det som man i utrikesutskottet skrev redan 2003: ”Utrikesutskottet konstaterar med hänvisning till erhållen utredning att det i detta sammanhang skall säkerställas att Åland får bibehålla sin folksrättsliga specialstatus som också ingår i Ålandskonventionen särskilt när det gäller Ålands demilitariserade och neutraliserade status.” Det är två tydliga markeringar och erkännanden från finländska statsmaktens sida som vi från Ålands sida noterar och är tacksamma för att dom finns. Man kan säga att proces-

serna både då det gäller det konstitutionella fördraget och sedermera Lissabonfördraget var omfattande och arbetskrävande för alla parter men samtidigt så blev det väldigt bra utfall. Åland blev både mera känt och erkänt på en nationell nivå och på EU nivå framför allt Ålands status . Det har tagits två positiva initiativ alldeles under den senast tiden, utrikesministrarna i Sverige och Finland, Bildt och Stubb, har föreslagit grundande av ett EU fredsinstitut och för det andra har Finlands statsminister Mari Kiviniemi föreslagit att Finland ska ta en mer aktiv roll i den internationella fredsförmedlingen . De här båda initiativen är väldigt bra för det första för att utrikesministrarna verkligen stärker bilden av EU som ett fredsprojekt vilket är väldigt viktigt och det andra därför att här kanske Åland också kan bistå med vår erfarenhet. Vi har resurser och vi kan vara en arena. Här vill jag passa på att för den här typen av aktiviteter herr utrikesminister, framföra som en hälsning till statsministern och till statsledningen, att kom ihåg Åland och Ålandsexemplet och dra nytta av det i kommande arbetet.

Vi vill gärna vara med i den mån vi kan. Det finns mycket med erfarenhet här, vi har framför allt Ålands fredsinstitut som har stor kompetens på det här området. Här kan det bli ett lyckat samarbete mellan självstyrelsen och statsmakten och vi är för vår del beredda att ställa upp. Med dom orden så hälsar jag alla hjärtligt välkomna hit, föredragshållare, kommentatorer och publik, hjärtligt välkomna till Ålands lagting och jag hoppas på en inspirerande och intressant eftermiddag.

Välkomna!